

KAVRAMSAL MAKALE

1982 Anayasasında 2010 Tarihine Kadar Yapılan Değişiklikler

Dr. Öğr. Üyesi Fethi KILIÇ, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bolu, e-posta: kilic_f2@ibu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2945-727X>

Nurhan YALÇIN ATALAY, Bağımsız Araştırmacı, e-posta: nyatalay@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5736-7201>

Öz

Gelişen toplumsal olaylar ve anarşik ortamın yaygınlaşması ile Türk Silahlı Kuvvetleri 12 Eylül 1980 günü yönetime el koymuştur. Toplumsal düzenin sağlanması ve demokratik ortamın oluşması için toplumun ihtiyacı olan Anayasa yapma ihtiyacı olduğu kararlı bir biçimde kamuoyu ile paylaşılmıştır. Danışma Meclisi bünyesinde Anayasa Komisyonu oluşturulmuş ve oluşturulan komisyonun başına Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı getirilmiştir. Anayasa Komisyonunca hazırlanan ve Milli Güvenlik Kurulunun incelemesinden geçen Anayasa metni 7 Kasım 1982 günü yapılan halkoylaması sonucu; %8.63 "RED" oyu verilmiş ve %91.37 "KABUL" için oy verilerek kabul edilip, 9 Kasım 1982 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1982 Anayasası, 1961 Anayasası ile getirilen hak ve özgürlüklere bir tepki olarak, hak ve özgürlükleri sınırlamayı seçmiştir. Ayrıca yaşanan parlamenter rejimin tikanlıklarını gidermek için; Cumhurbaşkanına parlamenter rejimde olmayan V. Fransız Anayasasından esinlenerek Yarı Başkanlık Rejimindeki, Cumhurbaşkanlığı yetkileri verilmiştir. Çalışmamızda 1982 Anayasasında 2010 tarihine kadar yapılan değişiklikleri ve getirilen yeni düzenlemeleri; Anayasa Hukuku ve Siyaset bilimi açısından inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, Halkoylaması, Parlamenter Rejim, Hak ve Özgürlükler, Cumhurbaşkanlığı.

Makale Gönderme Tarihi: 14.02.2023

Makale Kabul Tarihi: 10.05.2023

Önerilen Atf:

Kılıç, F. ve Yalçın Atalay, N. (2023). 1982 Anayasasında 2010 Tarihine Kadar Yapılan Değişiklikler, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(5): 691-700.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2023, 6(5): 691-700. DOI:10.26677/TR1010.2023.1227
ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

Amendments Made in the 1982 Constitution Until the Year 2010

Assistant Prof. Dr. Fethi KILIÇ, Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Bolu, e-mail: kilic_f2@ibu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2945-727X>

Nurhan YALÇIN ATALAY, Independent Researcher, e-mail: nyatalay@yahoo.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5736-7201>

Abstract

With the developing social events and the spread of anarchic environment, the Turkish Armed Forces took over the administration on 12 September 1980. It was resolutely shared with the public that the society needed to make a constitution in order to ensure social order and create a democratic environment. The Constitutional Commission was established within the Advisory Council and the head of the commission was Prof. Dr. Orhan Aldikaçti was brought. The text of the Constitution, which was prepared by the Constitutional Commission and passed through the examination of the National Security Council, as a result of the referendum held on 7 November 1982; 8.63% of the votes were "REJECT" and 91.37% of the votes were "ACCEPT" and it was accepted and entered into force on November 9, 1982. The 1982 Constitution chose to limit rights and freedoms as a reaction to the rights and freedoms introduced by the 1961 Constitution. In addition, in order to remove the blockages of the parliamentary regime; Inspired by the V. French Constitution, which is not in the parliamentary regime, the President has been given Presidential powers in the Semi-Presidential Regime. In our study, the changes made in the 1982 Constitution until 2010 and the new regulations introduced; We will examine it in terms of Constitutional Law and Political Science. We hope that our work will contribute to the practice and academic community.

Keywords: Constitution, Referendum, Parliamentary Regime, Rights and Freedoms, Presidency.

Received: 14.02.2023

Accepted: 10.05.2023

Suggested Citation:

Kılıç, F. and Yalçın Atalay, N. (2023). Amendments Made in the 1982 Constitution Until the Year 2010, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(5): 691-700.

GİRİŞ

1970'in sonlarında yaşanan toplumsal olaylar ve Cumhurbaşkanı seçememesiyle 12 Eylül 1980'de askeri darbeye sıkıyönetim ilan edilerek ordu yönetime el koymuştur. 1961 Anayasası yürürlükten kaldırılmış ve Milli Güvenlik Kurulu asli kurucu iktidar olarak 1982 Anayasası'nı hazırlayıp halk oylamasına sunmuştur.

Halk oylaması öncesi anayasayı tanıtım için MGK Başkanı illerde 1982 Anayasası'nı tanıtım amaçlı mitingler düzenlemiştir. Anayasaya yönelik eleştiriler yasaklanmıştır. Halk oylaması sonucu olumsuz olursa ne olacağı bilinmeyen bir halk oylaması yapılmıştır. Askeri darbe sonucu MGK kontrolünde hazırlanan anayasanın eleştirilere kapalı olması ve reddedilmesi halinde sonucun bilinmemesi sebebiyle 1982 Anayasası halka kabule zorlanmış ve %91.37 gibi büyük çoğunluk evet oyuyla kabul etmiştir.

Anayasanın kabulüyle MGK Başkanı Orgeneral Kenan Evren yedi yıllığına Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu da bir zorlama ve askeri yönetimden kaçışın göstergesidir. Kenan Evren'in cumhurbaşkanlığı dönemi sona erip sivil bir cumhurbaşkanı seçilince akademik çevre ve siyasi partilerce anayasayla ilgili eleştiri ve tepkiler su yüzüne çıkmış ve 1982 Anayasası değişiklikleri gerçekleştirilmiştir.

12 Eylül askeri darbesinden sonra Danışma Meclisi Anayasa Komisyonunca hazırlanan Anayasa 7 Kasım 1982'de yapılan referandumla kabul edilip, 9 Kasım 1982'de yürürlüğe girdi. Referandum sonucunda %91.37'lik evet oyu ile kabul edilen anayasa, yüksek oranda evet almasına rağmen darbe neticesinde yapılan bir anayasa olduğu için yıllarca eleştirildi ve defalarca değiştirildi. Yürütme organı ve Cumhurbaşkanı'nı güçlendiren, ayrıntıya önem veren, otorite temelli, kazuistik bir anayasa olan 1982 Anayasası; 1961 Anayasası'na göre daha az katılımcı, daha az demokratik, hak ve hürriyetleri sınırlayıcı olması nedeniyle sıklıkla eleştirildi.

Toplam da 21 kere değişikliğe uğramış olan 1982 Anayasası ilk kez 1987 de değiştirildi. Biz çalışmamızda 2010 yılına kadar yapılan değişiklikleri inceleme konusu yaptık. Konu sınırlamasının sebebi 2010 sonrası değişikliklerin daha farklı bir boyutta olması ve parlamenter sistemin sonlanıp başkanlık sistemine gidilmesidir. Bir başka çalışmamızda 2010 sonrasında yapılan değişiklikleri de inceleyeceğiz.

1982 ANAYASASI ve YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERİ

Yürütme organı ve Cumhurbaşkanı'nı güçlendiren, ayrıntıya önem veren, otorite temelli, kazuistik bir anayasa olan 1982 Anayasası; 1961 Anayasası'na göre daha az katılımcı, daha az demokratik, hak ve hürriyetleri sınırlayıcı olması nedeniyle sıklıkla eleştirildi. Eleştiriler, sistemin uygulama ile tam olarak anlaşılması ve sivil bir Cumhurbaşkanı'nın seçilmesi ile artmıştır.

Toplam da 21 kere değişikliğe uğramış olan 1982 Anayasası; demokratik usullerle hazırlanmaması, parlamenter rejimde olmayan güçlü Cumhurbaşkanlığı makamını getirmesi, otorite temelli olması ve kazuistik metotla hazırlanması, 1961 Anayasası ile getirilen hakları sınırlaması, bazen de yok etmesi sebebi ile çok eleştirilmiştir. 1982 Anayasası ilk kez 1987'de değiştirildi. 1982 Anayasasındaki yapılan ilk değişiklik 06.09.1987 de yapılan halkoylaması sonucunda Resmi Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Yasada yapılan değişikliklerle seçme ve halkoylamasına katılma yaşı 21'den 19'a düşürülmüş ve meclis üye sayısı 400'den 450'ye çıkarılmıştır. Geçici 4. madde kaldırılmış ve böylece kabulünden 5 yıl sonra yasaklı siyasi liderlerin yasakları sona ermiştir.

8 Temmuz 1993'te yapılan ikinci değişiklikle özel radyo ve televizyon kurma serbestisi getirilip Anayasanın 133. maddesi değiştirilmiş; uygulamanın kanunla yapılacağı belirtilmiştir.

26/7/1995 tarihinde yürürlüğe giren Anayasamıza ilişkin 3. değişiklik paketi ile 2709 Sayılı Kanun'un Başlangıç hükmü, 33, 52, 53, 67, 68, 69, 84,85, 93, 127, 135, 149, 171. maddeleri değiştirilmiştir. Türk Anayasa Hukuku ve siyaset bilimi açısından kanımızca ileriki yıllarda dönüm noktası arz edecek siyasi partilerin kapatılma davalarında esas alınacak madde 1995 yılında Anayasamıza girmiştir. 1995 yılında yapılan önemli değişiklikle "kapatılan bir siyasi partinin üyelerinin çoğunluk olacağı siyasi parti kurulamaz" kuralı getirildi. Sonraki yıllarda odak haline gelmek gerekçeli ifadesi ile Anayasa Mahkemesinin bazı partilerin kapatılmasına karar verdiği görülmektedir. 2001 yılında maddeye eklenen cümle ile odak haline gelmek ile Anayasa'da neyin ifade edilmek istendiği açıklanarak anayasal metin haline getirilmiştir

Siyasi Partilerin Kapatılma Davalarında Esas Alınacak Hükümlerde Değişiklikler

1982 Anayasasında 4. Değişiklik; 18.06.1999'da 143. Maddenin değiştirilmesi ile gerçekleşmiştir. AİHM kararlarının etkisiyle Devlet Güvenlik Mahkemelerinde askeri üyelerin yerine sivil üyelerin atanması hükmü getirilmiştir.143. madde daha sonra 2004 yılında yapılan değişiklikle tamamen kaldırılmıştır.

14.08.1999'da 5. değişiklik yapılmıştır; Anayasa'nın 47., 125., 155. maddeleri değiştirilmiştir. Özelleştirme kavramı Anayasamıza girmiştir. Danıştay'ın bu konular da sözleşmeleri inceleme yetkisi kaldırılıp, görüş bildirmesi hükmü getirilmiştir.

1982 Anayasası 2000'li yıllara kadar toplam 5 kere çeşitli hükümleri bakımından değişikliğe uğramıştır. 2000'li yıllardan sonra iktidar partisinin Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyeliğini sağlama hedefleri doğrultusunda bir dizi Anayasa değişiklikleri gündeme alınmış ve Anayasal değişiklikler peşi sıra yapılmıştır.

Avrupa Birliği Uyum Süreciyle İlgili Değişiklikler

3 Ekim 2001 tarihinde yapılan değişiklik, AB'ye tam üyelik amacıyla yapılan en kapsamlı değişiklik olmuştur. Değişiklerden biri 38. maddeye eklenen ek fıkralarla "Kanuna aykırı olarak elde edilen delillerin geçersizliği ve cezaların şahsiliği ilkesini ve kamusal işlemlerde ilgililerin hukuka aykırı işlemler için müracaat makamları ve müracaat yollarının belirtilmesi zorunluluğu" getirilmiştir. Ekim 2001 de yapılan değişikliklerle Anayasanın toplam 33 Maddesi ve başlangıç metni değiştirilmiştir (<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4709.html>).

76. Madde de düzenlenen milletvekilliği seçilme yeterliliğine ilişkin şartlarda değişiklik yapılmış ve "terör eylemlerine katılma" seçilme engeli olarak kabul edilmiştir.78.Maddeye ek fıkra konulmuştur.(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>).

2709 Sayılı Kanun olarak da ifade edilen 1982 Anayasası 2001, 2002, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2010, 2011, 2016, 2017 yıllarında defalarca değişikliğe uğramıştır.

Bu değişikliklerin en önemlisi kadınlar ve erkekler arasında ayrımın olamayacağı, eşit haklara sahip oldukları ve bu eşitliğin Devletçe hayata geçirme zorunluluğu getirilmiştir.

Basın araçları da basımevleri gibi koruma kapsamına alınmıştır. Suç aleti olamayacakları kabul edilerek, müsadere yasağı ve zapt edilemeyeceği hükmü getirilmiştir.

Anayasa'nın, 38. maddesinde yapılan değişiklik ile idam cezası kaldırılmış ve genel müsadere yasağı getirilmiştir. Uluslararası hukuk ve Türk Silahlı Kuvvetleri mevzuatı hükümleri hariç tutulmuştur. Ayrıca uluslararası hukuktan doğan zorunlulukları dışında; vatandaşın suç sebebiyle yabancı ülkeye verilmemesi" hükmü getirilmiştir.

Temel hak ve özgürlükle ilgili Avrupa Birliği standartları kabul edilmiştir.

YÖK Temsilciliği ve Sayıştay'ın Yetkileri ile ilgili Değişiklikler

Askeri darbe neticesinde yapılan bir anayasa dan daha sivilleşmiş bir anayasaya doğru atılan adımlardan birisi olarak değerlendirilebilecek değişikliklerle; Askerlerin ayrıcalıklı üstünlüklerinden olan Yüksek Öğretim Kurumuna temsilci göndermesi sonlandırılmış ve Devlet Güvenlik Mahkemelerindeki askeri hakimlerin yerine sivil hakimler görevlendirilmiştir.

Silahlı Kuvvetlerin denetimi ile ilgili olarak Avrupa Birliği standartlarına uygun düzenlemeler getirilmiştir.

Anayasa'da 29 Ekim 2005 tarihinde 11. değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik paketi ile Sayıştay'ın denetim kapsamını genişletilmesi ve denetim sürecin güçlendirilmesi sağlanmıştır. Bütçedeki genel ve katma bütçe ibareleri "merkezi yönetim bütçesi" olarak düzenlenmiştir, toplam 5 maddeyi içeren bu değişiklikler; genel olarak uluslararası standartlar ve AB müktesebat uygunluk olarak belirtilir (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=99990).

Anayasa'nın 76. madde de 13 Ekim 2006 yapılan 12. değişiklikle milletvekili seçilme yaşı 30'dan 25'e indirildi.

Oy Pusulaları ve Cumhurbaşkanlığı Seçilme Süreleri ile İlgili Değişiklikler

Bağımsız adayların isimlerinin birleşik oy pusulasında yer alması,10.05.2007 tarihinde getirilen geçici madde ile sağlanmıştır.

Ayrıca seçimlerin 5 yıl yerine 4 yılda bir yapılması ve Cumhurbaşkanının 5 yıl süreyle doğrudan halk tarafından seçilmesi ve seçimlerle ilgili ayrıntılar getirildi. Anayasa'da yapılan 16. Değişiklikle, Anayasa'nın 10.ve 42. maddeleri 5735 Sayılı Kanun ile 9 Şubat 2008 tarihinde değiştirilmiştir; Değişikliklerle kanun önünde eşitlik ilkesi vurgulanmıştır.

Yüksek Öğretimle İlgili Değişiklikler

2008'de aynı kanun ile 42. madde de değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikle öğrenim hakkının engellenmemesi için; yasalarda olmayan sebeplerle yükseköğrenim hakkının engellenmemesi ve bu konularda yapılacak düzenlemelerin kanunla yapılması hükmü getirilmiştir.

PARLAMENTER SİSTEMDEN UZAKLAŞMA

Genel Olarak

1982 tarihli T.C. Anayasası'nda 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan halk oylaması neticesinde köklü değişiklikler gerçekleştirilmiştir. 82 Anayasası'nda değiştirilmek istenen 18 madde önce TBMM de oylanmış, daha sonra referandum ile halk onayına sunulmuştur. "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" olarak adlandırılan yeni bir sisteme geçişin halkın oylarına sunulduğu oylamada; %85.43 lük seçime katılım oranının olduğu, 49.798.855 seçmenin oy kullandığı, 25.157.463 evet oyuna karşın 23.779.141 hayır oyunun kullanıldığı, sonuç olarak 18 maddenin tamamı kabul edilmiştir.

1982 Anayasasına Yapılan İtirazlar

Yeni Anayasa ile yasama organlarının yetkilerine dokunulmaksızın, yürütmenin ve yürütme içerisinde Cumhurbaşkanının güçlendirildiği bir parlamenter sistemin oluşturulduğu görülmektedir (Soysal, 1997: 197). 1982 Anayasasında güçlü bir Cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulurken, Cumhurbaşkanının tarafsızlığı ile ilgili düzenleme bulunmamaktadır. Doktrinde 1982 Anayasasının orijinal haliyle parlamenter rejimi getirdiği genel kabul olmakla birlikte, parlamentarizm niteliği bakımlarından çeşitli görüşler bulunmaktadır. Doktrinde Yeni Anayasanın orijinal haliyle oluşturduğu hükümet sisteminin “saf bir parlamenter hükümet sistemi” olduğunu ifade edenler olduğu gibi bazı görüşlerde yetkisiz ve sorumsuz devlet başkanı sıfatını aşan, önemli (bazılarına göre olağanüstü) yetkilerin Cumhurbaşkanına verilmiş olması nedeni ile “zayıflatılmış parlamentarizm” tanımlaması yapmaktadırlar (Özbudun, 2014: 366). Örneğin, Cumhurbaşkanının yargı organlarına yapacağı atamalarda yetkisinin genişletilmiş olmasının, olağanüstü dönemlerde yetkilerinin artırılmış olmasının, parlamenter sistemin özünü bağdaşmadığını söyleyebiliriz (Ay, 2004). Cumhurbaşkanlığını icrai bir makama dönüştürecek ölçüde güçlendiren düzenlemeler sebebiyle 1982 Anayasasının yarı-başkanlık sistemine yakın olduğunu ifade edenler de olmuştur. Yarı-başkanlık sistemi için; Cumhurbaşkanının halk tarafından doğrudan seçilmesi gerektiğinden 1982 Anayasasında bu getirilen değişiklikle sistemin yarı-başkanlık sistemi olarak nitelenmenin yanlış olduğu söylenebilir. 28 Ağustos 2014'ten önce Türkiye yarı-başkanlık sistemine tabi değildi. Bunun olabilmesi için Cumhurbaşkanının doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi gerekir (Gözler, 2021: 282).

1982 Anayasasının bir darbe anayasası olduğu, getirdiği parlamenter sistemin uygulamada sıkıntılara yol açtığı, sistemin askeri darbelerle birkaç kez sekteye uğradığı, sistem gereği kurulmuş olan koalisyon hükümetlerinden ve dolayısıyla ortaya çıkan hükümet istikrarsızlıklarından dolayı verim alınamadığı bilinmektedir. Sistemin sekteye uğramasının veya sistemden istenen verimin alınmamasının altında yatan sebepler nelerdir ayrıca değerlendirilmelidir. Ancak sistemin sekteye uğraması noktasında tek sorumlunun parlamenter sistem olmadığı düşüncesiyle, içinde bulunduğumuz coğrafya ve yaşanan toplumsal değişimler dikkate alınarak farklı çözüm yolları ile demokrasi bilincinin oluşturularak farklı alanlarda iyileştirilmelerin yapılmasının gerekliliğinden bahsedilmelidir.

Parlamenter Sistemin Hükümet Tikanıklarına Çözüm Bulamadığı Yönündeki Görüşler

Ülkemizde başkanlık sisteminin aslında yarım asırdır tartışıldığı görülmektedir. İlk defa 1969'da Necmettin Erbakan'ın kurmuş olduğu Milli Nizam Partisi'nin programında etkin ve hızlı sonuçların alınabilmesi için başkanlık sisteminin önerildiğini ve yine 1973'te Milli Selamet Partisi Programı ve Seçim Beyannamesinde başkanlık sisteminin yer aldığını görmekteyiz. Adalet Partisi'nin 1980 yılında cumhurbaşkanının altı ay içerisinde seçilememesi nedeni ile 'Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi' için Anayasa değişikliği teklifi vermiştir.

Adalet partisinden sonra, Türkiye'nin tek parti dönemlerinde istikrar yakaladığını savunan Turgut Özal, 21. Yüzyıl'da Türkiye'nin var olabilmesi için başkanlık sisteminin kurulması gerektiğini defalarca gündeme getirmiştir. 1990'lı yıllarda Özal'ın başlattığı Başkanlık sistemi tartışmalarını, Milliyetçi Hareket Partisi lideri Alpaslan Türkeş'in yazdığı kitapta “Milliyetçi Hareket tek başkan, tek meclis sistemini savunur. Çağımız kuvvetli, adil ve hızlı icra çağıdır. Türk milleti, dünya imparatorlukları kurduğu devirlerde, kuvvetli, adil ve hızlı icra sistemini uygulamıştır. Kuvvetli ve hızlı icra, icra gücünün tek elde toplanmasıyla mümkündür. Bunun

için tarih ve töremize uygun olarak, başkanlık sistemini savunuyoruz." İfadesiyle destekler nitelikte olduğunu görüyoruz.

Yaşanılan başarısız koalisyon hükümetler ile birlikte yaklaşık altı ayda yasama organının Cumhurbaşkanı seçememesi ve de Askeri darbe ile demokrasinin sekteye uğratılması; Toplumda ve özellikle siyasi arenada farklı çözüm önerilerinin oluşmasına sebep olmuştur. Bizden (Ülkemizden) daha önceleri Fransa da yaşananların ışığında; halk tarafından doğrudan seçilen Cumhurbaşkanı ile oluşan yarı- başkanlık sistemi ile ağırlıklı olarak başkanlık sistemine geçilmesi fikirleri ileri sürülmüş ve destek görmüştür.

Başkanlık sistemi ile ilgili olarak, Türk siyasi hayatında önem arz eden tüm liderlerin aynı söylemde bulunmasını; kişilerden bağımsız, millet, tarih ve gelecek eksenli düşünmek durumunda olduğumuz gerçektir. Meselenin kişiler değil sistem olduğu ortadadır.

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNE GİDİŞ

Genel Olarak

31 Mayıs 2007 tarihinde Anayasa da 14 değişiklik yapılmış ve geçici 18. ve 19. maddeler eklenmiştir. Ancak Ekim 2007 de yapılan değişiklikle geçici 18. ve 19. maddeler Anayasadan çıkartıldı (<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5697.html>).

Oylama Yeter ve Karar Sayısı Krizi

Ahmet Necdet Sezer'in cumhurbaşkanlığı görevi süresi bitince Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde yaşanan meclisin toplantı ve karar-seçilme ile ilgili olarak yaşanan, Anayasa Mahkemesi'nin de katkılarıyla, tarihe 367 krizi olarak geçen bu olay Türkiye siyasi tarihi için aslında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin bir anlamda başlangıcı sayılabilir.

Bu sırada 27.04.2007 tarihli Meclis oturumunda yaşanan gerginliklerden sonra ve CHP'nin Anayasa Mahkemesinde iptal davası açtığı günün gecesinde Genel Kurmay Başkanlığının internet sitesinde yaptığı ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin laikliğin savunucusu olduğunu vurgulayarak yapılan, daha sonra "e-muhtıra" olarak adlandırılacak bir basın açıklaması yapılmıştır. Yargılama sürecine girmiş bir olay hakkında Türk Silahlı Kuvvetlerinin bu açıklamasının hukukun üstünlüğü ilkesine aykırı olduğunu hatırlatarak, Anayasamızda belirtilen "Demokratik Devlet" ilkesine de aykırı olduğunu bildiririz.

Anayasa Mahkemesi CHP'nin başvurusu ile ilgili kararının sonuç kısmında; "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin eylemli içtüzük değişikliği niteliğinde olan 27.4.2007 günlü, 96. birleşiminde alınan 11. Cumhurbaşkanı'nın seçiminde gözetilmesi gereken toplantı yeter sayısı ile ilgili kararının Anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline, 1.5.2007 gününde karar verildi." şeklinde düzenlenmiştir (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070627-17.htm>).

Ahmet Nejdet Sezer süresi bitmesine rağmen; Cumhurbaşkanlığı görevini sürdürerek teamüllere aykırı olarak istisnasız tüm yetkilerini sonuna kadar kullanmıştır.

Milliyetçi Hareket Partisinin, Cumhurbaşkanlığı için TBMM'de yapılan toplantıya katılması ile Abdullah Gül ağustos ayında, 339 oyla 11. Cumhurbaşkanı seçildi.

Oylama Krizine Çözüm Olarak Cumhurbaşkanı'nın Halk Tarafından Seçilmesi

Yaşanan siyasi krizler neticesinde Cumhurbaşkanı'nın halk oyuyla seçilmesini öngören çalışmalar hızlandı. 1982 Anayasasındaki parlamenter sistemin maddi anlamda değiştirileceğinin ilk sinyalleri 2007 yılında yapılan anayasaya değişikliği hazırlık çalışmaları sırasında gündeme gelmeye başladı. 21 Ekim 2007 yılında Türkiye'de yapılan beşinci halk oylaması ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kabul edildi ve böylece Türkiye parlamenter sistemden yarı-başkanlık sistemine geçmiş oldu. Geline bu noktada, Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçiminin parlamenter hükümet sisteminin mantığına uygun olmadığı hususunda görüşler ileri sürülmeye başlandı.

21 EKİM 2007 TARİHLİ HALKOYLAMASI

Değişikliklerin Kapsamı

21 Ekim 2007 de yapılan referandum ile kabul edilen anayasal değişiklikler sadece Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesine ilişkin olmayıp; Milletvekili seçimlerinin süresini değiştiren, beş yılda yapılan genel seçimlerin dört yılda bir yapılması da kabul edildi,

T.C. Anayasasında "TBMM'nin üye tam sayısının 1/3'ü ile toplanacağı, Anayasa da farklı bir hüküm yoksa toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar alınacağı, bununla birlikte karar yeter sayısının üye tam sayısının ¼ 'ünün bir fazlası ile olacağı 'yapacağı' şeklinde değiştirildi".

Cumhurbaşkanı Seçimi ile İlgili Değişiklikler

TBMM tarafından seçilen Cumhurbaşkanı 1982-1987 yılları arasında yedi yıllığına tek seferlik için seçiliyordu. 2007 sonrası ise Cumhurbaşkanı'nın görev süresi beş yıl olarak belirtilmiş ve iki sefer seçilebilme usulü kabul edilmiştir.

Cumhurbaşkanı seçilebilmek için: Anayasasının 101. maddesi; Türk vatandaşı olmak, kırk yaşını doldurmuş olmak, Yükseköğrenim yapmış olmak, Millet vekili olmak veya milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmak ve önceden bir defadan fazla Cumhurbaşkanlığı yapmamış olması gerekir (Gözler, 2017; 198).

T.C. Anayasası'nın 102. maddesi Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçileceğini belirterek, seçim usulünü: Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin bitmesinden önceki altmış gün içinde seçim yapılır. Seçim genel oyla yapılır, seçimde geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday seçilmiş olur. Şayet ilk oylamada adaylardan birisi salt çoğunluğun oyunu alamaz ise, ikinci pazar günü yeniden seçim yapılır. Bu seçim, ilk seçimde en çok oy alan iki aday arasında yapılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan Cumhurbaşkanı seçilir (m.105). İkinci oylamaya girmeye hak kazanan adaylardan birinin seçime katılamaması durumunda, ikinci seçim boşalan adaylığın birinci seçimdeki sıraya göre tamamlanması ile yapılır. Şayet ikinci oylamaya tek aday kalırsa, bu seçim referandum şeklinde gerçekleşir. Tek olarak seçime katılan geçerli oyların salt çoğunluğunu alırsa Cumhurbaşkanı seçilmiş olur.

Aday yapılan seçim sonucu geçerli oyların çoğunluğunu alamaz ise, yalnız Cumhurbaşkanlığı seçimi tekrar yapılır (m.106).

Yapılan Değişikliklerle İlgili Eleştiriler ve Değerlendirmeler

Yapılan bu anayasal değişiklik paketi sonrasında; parlamenter sistem tekrar masaya yatırılmış ve sistemde meydana gelebilecek muhtemel sıkıntılar ifade edilmeye başlanmıştır. Yarı-başkanlık sistemine en belirgin eleştiriler şu kapsamda olmuştur;

Halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı 1982 Anayasası'nın oluşturduğu parlamenter rejimde; güçlü Cumhurbaşkanının varlığı yasama ve yürütme arasında uyumsuzluklara sebep olabilir, yeni bir takım öngörülemeyen karmaşalar yaşanabilir. "Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir" hükmünün üstünde konulan olan yürütmenin başı ile millet temsilcilerinin güç ve otorite konusunda rakip olması ihtimali vardır.

Cumhurbaşkanının güçlü olması, hükümeti gölgeler ve hükümetle Cumhurbaşkanı arasında güçler çatışması yaşanabilir. Birden fazla otorite olacağı için, bu otoriteler arasında çatışmaların çıkması kaçınılmazdır. Bu da sistemi tıkatır (Yavuz, 2008: 1194).

Ancak şu da bir geçektir ki Cumhurbaşkanı ve genel seçimlerin aynı günde yapılmasının da sakıncaları vardır. Cumhurbaşkanı-Hükümet çatışmasının nasıl aşılacağı sorunu, 2007 değişikliğinden sonra da yeni anayasa söylemleri ışığında anayasa değişikliği çalışmalarına sebep olmuştur.

2007 Anayasa değişikliği ile gündeme gelen değişikliklerin diğer bir sakınca olarak görülecek önemli bir konuda Cumhurbaşkanının seçimi ile birlikte, partisi ile ilişkisinin kesilmesinin, uygulamada pek de anlamlı olmadığı veya olamayacağına ilişkin kanaat oluşmuştur. Cumhurbaşkanlığının tarafsızlığına ait bu hükümlerin anlamını kaybettiğini söylemek mümkün hale gelmiştir. Bunu şu şekilde de ifade edebiliriz; Görevdeki bir Cumhurbaşkanının tarafsızlığını kaybetmeden çoğunluk partisinin desteğini alıp alamayacağı, henüz ülkemizde demokrasi kültürünün tam olarak yerleşmemiş olması sebebiyle çatışmaların olacağı beklentisi ağır basmaktadır.

SONUÇ

Ülkemiz 1960, 1971, 1980 yıllarında askeri darbe ile hükümetlerin değişmesine sahne olmuştur. Bu sebeple 1961 ve 1982 Anayasaları askeri darbeler neticesinde yapılmış anayasalardır.

1980 yılında yapılan askeri darbe neticesinde demokratik ortam ve demokratik usullerle hazırlanmayan Anayasa, ilk kabul edildiği orijinal halinden günümüzde oldukça uzaklaşmıştır. Şimdiye kadar yapılan 21 değişiklikle 1982 Anayasasının fazlaca değiştirildiğini, bazı maddeler bakımından olumlu bazı maddeler bakımından olumsuz değişimlere uğradığını ifade edebiliriz.

Avrupa Birliği Uyum Yasaları çerçevesinde temel hak ve özgürlükler bakımından olumlu değişiklikler geçirmiştir. Bununla birlikte orijinal halinde iken bile ayrıntılı bir Anayasa olarak tanımlanırken eklenen maddeler, fıkralar ve değiştirilen hükümler ile daha da ayrıntılı bir anayasa haline gelmiştir.

1982 Anayasası, 2000'li yıllardan itibaren parlamenter sistemden uzaklaşarak, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne doğru giden değişikliklerle gündemdeki tartışmaların odağı olmuştur. 1982 Anayasasında yapılan değişiklikle beş artı beş iki dönem art arda Cumhurbaşkanının seçildiği ve iktidarda farklı hükümetlerin veya koalisyon hükümetlerinin var olması durumunda aradaki dengenin sağlanıp sağlanamayacağı farklı siyasi görüşlerle mevcut Cumhurbaşkanının uzlaşmasının kolay olmayacağıdır. Bu tür düşünce ve değerlendirmeler Anayasa değişikliği öncesi gündeme gelmiş ve tartışılmıştır. Ama referandum sonucu "Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi" kabul edilmiştir.

Küreselleşen dünyada teknolojinin de gelişmesiyle birlikte, devletlerin savunmaya yönelik ihtiyaçları artmış ve savunmaya yönelik tedbirler biçim değiştirmiştir. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak devletler de Anayasalarında değişiklikler yapmıştır. Ülkeler artık eskiye oranla daha savunmacı, daha kapalı ve güçlü lider ihtiyacını daha da fazla hisseder olmuştur.

Bölgesel, ulusal gelişmeler ve yaşanan sosyal-ekonomik ve uluslararası güvenlik sorunları sebebi ile artık ülkeler; güçlü yönetim, güçlü lider ve hızla karar alabilen, istikrarlı kadrolarla güçlü devlet olabilmek için Anayasalarında bu durumu kolaylaştırıp gerçekleştirecek hükümlere yer vermektedir.

2007 tarihinde yapılan değişikliklerle 1982 Anayasasının Ülkemizin ihtiyacı olan; parlamenter rejimin hükümet tıkanıklıkları gidermek için getirdiği yeniliklerin yeterli olmaması sebebiyle yeni çözüm yolları getirilmiştir. Parlamenter sistemin Fransa da olduğu gibi, ülkemizde de tıkanma yoluna gittiği görülmüş ve 2007 değişikliği ile halk tarafından seçilen güçlü bir Cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulmuştur.

Güçlü Cumhurbaşkanının yürütme ile olan ilişkilerini-hedeflenen karşılayamaması sonucu yapılan değişikliklerle Fransa'da var olan, Yarı- Başkanlık sisteminin ötesinde 2017 değişikliği ile getirilen; Türk Tipi Başkanlık Sistemine giden yol açılmıştır. Bu değişim Ülkemiz açısından farklı değerlendirilse de içinde bulunduğumuz coğrafya ve Uluslararası gelişen ilişkiler ve olayların sonucu bir kaçınılmaz olup, sonuçta ve Türk Dünyası açısından olumlu sonuçlar getirmiştir. Ülkemizde yaşanan Anayasal değişikliklerin, yaşanan tecrübelerin bir sonucu olduğu unutulmaması ve bu bilgiler ışığında değerlendirilmesi dileklerimizle.

KAYNAKLAR

Ay, Ş. (2004). Türkiye'de Parlamenter Sistem ve Hükümet Sistemi Tartışmaları, *Mevzuat Dergisi*, 7(77), ss 15. <https://www.mevzuatdergisi.com/2004/05a/01.htm> [Erişim Tarihi: 10.04.2023].

Gözler, K. (2021). *Anayasa Hukukuna Giriş*, 30.Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Gözler, K. (2017). *Kısa Anayasa Hukuku*, 15. Bası, Bursa: Ekin Basım Dağıtım

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070627-17.htm> [Erişim Tarihi: 10.04.2023].

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=99990 [Erişim Tarihi: 10.04.2023].

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4709.html> [Erişim Tarihi: 10.04.2023].

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5697.html> [Erişim Tarihi: 10.04.2023].

Özbudun, E. (2014). *Türk Anayasa Hukuku*, 15.Basım, Ankara: Yetkin Yayınları.

Soysal, M. (1997). *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Yavuz, B. (2008). Anayasa Değişikliğinin Doğurduğu Tereddütler ve Çözüm Yolları, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII (1), 1194-1216.